

УДК 330.41:351.81

DOI <https://doi.org/10.32840/pdu.2020.2.34>**Г. П. Фердман**

кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник,
заступник начальника з наукової роботи
Науково-дослідного центру Збройних сил України «Державний океанаріум»
Інституту Військово-морських сил
Національного університету «Одеська морська академія»

СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ ТРАНСПОРТНОЇ БЕЗПЕКИ: ДЕРЖАВНО-УПРАВЛІНСЬКИЙ АСПЕКТ

Для забезпечення транспортної безпеки держава має виробити та вжити низку заходів, спрямованих на вдосконалення (реформування) транспортної безпеки з метою підвищення ефективності всього транспортного комплексу, стійкого функціонування економіки та підвищення національної безпеки України.

Значний вплив на стан національної безпеки має одна з її головних складових частин – транспортна безпека. Рівень розвитку та безпеки транспортної системи держави є однією з найважливіших ознак її технологічного прогресу і цивілізованості.

Транспортна безпека полягає в запобіганні аваріям та інцидентам на транспорті. Під забезпеченням транспортної безпеки варто розуміти соціальний процес діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин із запобігання аваріям та інцидентам на транспорті.

Транспортна безпека спрямована на захист: пасажирів, власників, одержувачів та перевізників вантажів, власників та користувачів транспортних засобів, транспортного комплексу та його працівників, економіки і бюджету країни, навколишнього середовища від загроз у транспортному комплексі.

Аналіз національних інтересів крізь призму транспортної безпеки свідчить, що остання спрямована на захист пасажирів, власників, отримувачів і перевізників вантажів як осіб, що безпосередньо споживають або створюють транспортний продукт, власників транспортних засобів і осіб, що його фрахтують, транспортного комплексу, включаючи інфраструктуру та працівників, економічного стану країни, включаючи бюджети всіх рівнів, екологічного стану навколишнього середовища.

Транспортна безпека об'єктивно має свої особливості і специфіку, що відображає галузеву спрямованість і визначальне її місце, роль і значення в структурі національної безпеки. У зв'язку з цим, з огляду на безперервно зростаючу роль транспортної інфраструктури, варто виділити транспортну безпеку як важливий самостійний вид національної безпеки.

Транспортну безпеку в сучасних умовах необхідно розглядати як одну з найголовніших цілей і невід'ємну умову діяльності людей, соціальних груп, суспільств, держав і світового співтовариства. З огляду на це закономірним конкретно-історичним процесом для України є перегляд конституційно-правової основи системи національної безпеки з урахуванням чинника безпеки в транспортному комплексі, який є одним із найважливіших її компонентів.

Ключові слова: транспорт, європейська інтеграція, захищеність, транспортна безпека, національні інтереси, національна безпека.

Постановка проблеми. Об'єктивні умови трансформаційних процесів у розвитку України зумовлюють її націленість на входження у світову економічну систему й, насамперед, на економічну інтеграцію з провідними західноєвропейськими державами. Цей процес, безумовно, приведе до росту товарообмінних операцій між

країнами, що співпрацюють. Крім того, геостратегічне розташування України дає їй змогу бути вигідним мостом для транзитних перевезень товарів і пасажирів між державами Європи, Азії й Близького Сходу. Однією з визначальних систем, що забезпечують вантажні й пасажирські перевезення на території України, є транспортна система, до якої в ринкових умовах висуваються високі вимоги стосовно якості,

регулярності й надійності транспортних зв'язків, схоронності вантажів і безпеки перевезення пасажирів, строків і вартості доставки. Відповідно до цього стан транспортних комунікацій України має відповідати вимогам європейської інтеграції.

Транспортна складова частина відіграє велику роль у ціні продукту, природно, вигідно налагоджувати зв'язки з сусідами, зменшуючи транспортні витрати та збільшуючи прибуток. У цьому разі Україна має переваги через велику кількість держав-сусідів, але вищезазначене не буде мати відповідної реалізації без відповідного рівня транспортної безпеки.

Транспортне розташування України – одна з небагатьох рис привабливості національного ринку України для закордонних інвесторів та виробників, бо західноєвропейські держави не можуть не рахуватися з такою державою, розташованою на перехресті торгівельних шляхів. Тому найважливішим фактором посилення ролі транспорту в зовнішній економічній діяльності держави є транскордонність України та транспортна безпека.

Постає гостра необхідність аналізувати проблеми транспортної безпеки на концептуальному рівні з використанням загальнонаукових і новітніх прикладних методів пізнання, орієнтованих загалом на теоретико-прикладне обґрунтування концепції забезпечення транспортної безпеки України, а для її забезпечення держава має виробити та вжити низку заходів, спрямованих на вдосконалення (реформування) транспортної безпеки з метою підвищення ефективності всього транспортного комплексу та стійкого функціонування економіки та підвищення національної безпеки України.

Питанням забезпечення транспортної безпеки в Україні поки що приділяється мало уваги. Зокрема, поки що не прийняті основні нормативні документи в цій сфері: стратегія та концепція транспортної безпеки, закон про транспортну безпеку. А заходи, що вживаються, як правило, відрізняються невисокою ефективністю. Разом із тим забезпечення належного рівня транспортної безпеки є одним з основних завдань сучасної держави. Це підтверджується увагою, що приділяється нині в розвине-

них країнах світу питанням безпеки, зокрема транспортної, а також зумовлено величезним значенням транспорту для будь-якої сучасної країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми, які стосуються транспортної безпеки, обліку на транспорті пріоритетних інтересів забезпечення національної безпеки, транспортної стратегії в морському, повітряному та наземному просторі, розглядалися у роботах М.К. Бандмана, А.В. Володіна, С.С. Гончаренко, К.Є. Каратаєвої, А.В. Ковтунова, В.А. Корзуна, А.Ф. Котляренко, П.В. Куренкова, В.А. Ламіна, Р.Г. Леонтьєва, А.Г. Мартинова, В.Ю. Малова, О.В. Соколової, В.А. Хмеля. Хоча окремі питання, яким присвячено цю роботу, розглянуті в роботах вищезазначених та інших авторів, певні питання зазначеної сфери потребують подальшого обговорення та вдосконалення.

Мета статті полягає в короткому розгляді необхідності транспортної безпеки, її суті, спрямованості і значення та короткому аналізі національних інтересів кризь призму транспортної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Становлення України як незалежної держави, послідовне проведення виважених реформ і розвиток зовнішніх зв'язків держави чимало залежать від її транспортно-географічного положення й ефективної, налагодженої транспортної системи. Транспортний фактор займає найважливіше місце в теорії регіональної економіки, міжнародної економіки і теорії зовнішньої торгівлі. Тому рівень розвитку та безпеки транспортної системи держави є однією із найважливіших ознак її технологічного прогресу і цивілізованості.

Значний вплив на стан національної безпеки має одна з її головних складових частин – транспортна безпека. Транспортна безпека – це стан захищеності об'єктів транспортної інфраструктури, що дає змогу забезпечувати національну безпеку і національні інтереси в галузі транспортної діяльності, та її стійкості, здатність запобігати завданню шкоди здоров'ю і життю людей, збитку майну та навколишньому середовищу, мінімізувати загальнонаціональний економічний збиток у процесі транспортної діяльності.

Транспортна безпека полягає в запобіганні аваріям та інцидентам на транспорті. Така діяльність з огляду на пріоритетність прав і свобод людини здійснюється шляхом створення системи раціональної превентивної безпеки з метою максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ймовірності виникнення транспортних аварій і мінімізації їх наслідків. Під забезпеченням транспортної безпеки варто розуміти соціальний процес діяльності відповідних суб'єктів суспільних відносин із запобігання аваріям та інцидентам на транспорті.

Транспортна безпека спрямована на захист пасажирів, власників, одержувачів та перевізників вантажів, власників та користувачів транспортних засобів, транспортного комплексу та його працівників, економіки і бюджету країни, навколишнього середовища від загроз у транспортному комплексі.

Транспортна безпека покликана забезпечити:

- 1) безпечні для життя і здоров'я пасажирів умови проїзду;
- 2) безпеку перевезень вантажів, багажу та вантажобагажу;
- 3) безпеку функціонування та експлуатації об'єктів і транспортних засобів;
- 4) економічну (в тому числі зовнішньо-економічну) безпеку;
- 5) екологічну безпеку;
- 6) інформаційну безпеку;
- 7) пожежну безпеку;
- 8) санітарну безпеку;
- 9) хімічну, бактеріологічну, ядерну, та радіаційну безпеку;
- 10) мобілізаційну готовність галузей транспортного комплексу.

Отже, аналіз національних інтересів крізь призму транспортної безпеки свідчить, що остання спрямована на захист пасажирів, власників, отримувачів і перевізників вантажів як осіб, що безпосередньо споживають або створюють транспортний продукт; власників транспортних засобів і осіб, що його фрахтують; транспортного комплексу, включаючи інфраструктуру та працівників; економічний стан країни, включаючи бюджети всіх рівнів; екологічний стан навколишнього середовища.

Транспортна безпека спрямована на досягнення:

– безпеки для життя, здоров'я пасажирів під час здійснення перевезення, а також посадки, висадки та очікування транспортного засобу, пристосованого для перевезення людей;

– безпеки перевезення вантажів та багажу, включаючи обмеження на переміщення небезпечних і негабаритних вантажів, спеціалізацію транспортних засобів для переміщення таких вантажів, розробку окремих маршрутів та встановлення обмежень за графіком використання магістралей загального призначення;

– безпеки експлуатації і функціонування транспортних об'єктів і засобів, регламентуючи вимоги до їх стану та проведення комплексу робіт із ремонту й обслуговування, унеможливаючи доступ до небезпечних об'єктів (небезпечних через особливості свого функціонування для оточення, а також порушення нормальних умов функціонування яких може спричинити аварії або техногенні катастрофи);

– охорони громадського порядку на транспорті – сукупності установлених і взятих під охорону державою (в особі уповноважених державних органів, посадових осіб) правил поведінки у громадських місцях, на транспорті з метою реалізації прав громадян, іноземців, осіб без громадянства на безпечне переміщення, внаслідок якого задовольняються їхні відповідні інтереси, а також потреби державного розвитку;

– безпечного стану дорожніх умов шляхом розробки та впровадження організаційних, інженерно-технічних заходів, спрямованих на забезпечення збереження життя і майна учасників дорожнього руху, приведення у належний стан доріг, вулиць та залізничних переїздів, усунення причин виникнення місць концентрації ДТП, удосконалення організації руху транспорту тощо [1, с. 38].

Тому транспортна безпека – це стан захищеності транспортної системи держави від реальних та потенційних загроз, який забезпечує захищеність національних інтересів економіки, стійке функціонування та розвиток транспортної галузі в сучасних умовах та на перспективу.

Транспортна безпека ніколи не виділялась як самостійний вид національної безпеки. Але, як вже зазначалось вище, діяльність транспортного комплексу країни виходить далеко за рамки чисто економічних задач і значною мірою визначає рівень функціонування підприємств, всіх сфер життєдіяльності суспільства та держави. Крім того, транспортна безпека не може існувати поза рамками національної безпеки.

Як частина єдиного цілого, вона несе в собі спадковість концептуальних підходів щодо забезпечення безпеки країни на мікро- і макрорівнях, нерозривність взаємозв'язків, спільність принципів і методів. Причому транспортна безпека об'єктивно має свої особливості і специфіку, що відображає галузеву спрямованість і визначальне її місце, роль і значення в структурі національної безпеки. У зв'язку з цим, враховуючи безперервно зростаючу роль транспортної інфраструктури, варто виділити транспортну безпеку як важливого самостійного виду національної безпеки.

Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV визначено основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Надано визначення термінів «національна безпека», «національні інтереси», «загрози національній безпеці» тощо, проте питання економічної безпеки, і тим більше – транспортної безпеки, детально не прописані. Однак, на наше переконання та думку окремих науковців, зокрема О. Сапронова [2, с. 88], транспортна безпека також має бути включена до основних складників національної безпеки. При цьому варто акцентувати, що поділ безпеки на види є досить умовним, оскільки, наприклад, транспортна безпека включає в себе та може бути включена як складова частина національної, економічної, екологічної, інформаційної, енергетичної безпеки тощо.

Через відсутність налагодженої системи забезпечення транспортної безпеки, недостатню результативність виконання покладених на неї завдань і функцій спостерігається зниження рівня наукового

й технічного супроводу зазначеної діяльності. Цьому сприяють складність і невизначеність характеру й особливостей соціальних взаємозв'язків, що виникають між різними категоріями учасників суспільних відносин у процесі функціонування різних видів транспорту.

Реалізація забезпечення транспортної безпеки на транспорті реалізується на трьох рівнях: державному, галузевому та об'єктовому.

На державному рівні головним органом забезпечення транспортної безпеки є Міністерство інфраструктури України, яке формує державну державну політику транспортної безпеки.

На галузевому рівні про транспортну безпеку піклуються Укртрансбезпека, Укравтодор, Державіаслужба та місцеві органи виконавчої влади, які забезпечують реалізацію державної політики транспортної безпеки та її контроль.

На об'єктовому рівні транспортну безпеку забезпечують: об'єкти залізничного транспорту (7064), об'єкти морського та річкового транспорту (33), об'єкти автомобільного транспорту (816), об'єкти поштового зв'язку (11485), об'єкти дорожнього господарства (автомобільні мости, тунелі та шляхопроводи) та об'єкти авіаційного транспорту (99) [3, сл. 8].

Аналіз системи й компетенції суб'єктів управління транспортним комплексом України засвідчує, що нинішня система державного управління безпекою на транспорті потребує вдосконалення. Відсутній єдиний орган управління транспортною безпекою держави, саме тому відсутня єдина загальна координація дій суб'єктів забезпечення транспортної безпеки України. Необхідне вдосконалення взаємодія всіх органів виконавчої влади та відповідних силових структур, які відповідають та беруть участь у забезпеченні транспортної безпеки. Відповідно до завдань та функціональних обов'язків, правоохоронних органів, спецслужб та контролюючих служб мають бути більш чітко визначені на законодавчому рівні їх роль, місце та відповідальність як учасників процесу забезпечення транспортної безпеки. Необхідно створити нову єдину нормативно-правову базу ефективного

забезпечення транспортної безпеки з урахуванням змін у формі власності, а також підходів у галузі управління. Принципово важливо, щоб до участі у вищезазначеній роботі залучались не лише науковці та експерти, але й представники громадськості, які не проявляють серйозної заклопотаності з приводу стану транспортної безпеки.

Транспортну безпеку в сучасних умовах необхідно розглядати як одну з найголовніших цілей і невід'ємну умову діяльності людей, соціальних груп, суспільств, держав і світового співтовариства. З огляду на це закономірним конкретно-історичним процесом для України є перегляд конституційно-правової основи системи національної безпеки з урахуванням чинника безпеки в транспортному комплексі, який, на нашу думку, є одним із найважливіших її компонентів. Напевно, тоді на цю сферу звернуть пильнішу увагу держава, суспільство та бізнес.

Висновки і пропозиції. Таким чином, можна сформулювати основні висновки:

1) з огляду на пріоритетність дослідження питань транспортної безпеки України необхідно внести відповідні зміни та доповнення до чинного законодавства щодо виділення транспортної безпеки як важливого самостійного виду національної безпеки;

2) питанням забезпечення транспортної безпеки в Україні поки що приділяється мало уваги. Зокрема, поки що не прийняті основні нормативні документи в цій сфері: стратегія та концепція транспортної безпеки, закон про транспортну безпеку. А заходи, що вживаються, як правило, відрізняються невисокою ефективністю;

3) транспортна безпека фактично є складовою частиною національної безпеки України та стосується корінних інтересів особистості, суспільства, держави, інтересів всіх фізичних і юридичних осіб, які причетні до діяльності транспортного комплексу;

4) питання укріплення транспортної безпеки не можуть цікавити тільки органи державної влади, а мають стосуватись всіх і кожного. Вона є не лише засобом регулювання транспортного процесу, а й передусім інструментом забезпечення інтересів держави;

5) системний характер поняття транспортної безпеки визначає необхідність комплексного, системного вирішення проблем, наявних у цій сфері;

6) забезпечення належного рівня транспортної безпеки є одним з основних завдань сучасної держави. Це підтверджується увагою, що приділяється нині в розвинених країнах світу питанням безпеки, зокрема транспортної, а також зумовлено величезним значенням транспорту для будь-якої сучасної країни;

7) ефективність транспортної безпеки має визначатись чітким дотриманням обраних пріоритетів, надійним правовим, організаційним, матеріальним та інформаційним забезпеченням заходів державного регулювання безпеки перевезень, об'єднанням зусиль органів державної влади, місцевого самоврядування та громадськості для досягнення спільної мети – запобігання реальним та потенційним загрозам виникнення аварій і катастроф на транспорті та їх наслідкам.

Список використаної літератури:

1. Развадовський В.Й. Державне регулювання транспортної системи України (адміністративно-правові проблеми та шляхи їх розв'язання) : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 р. Харків : Національний ун-т внутр. справ, 2004.
2. Сапронов О. Основні напрями забезпечення транспортної безпеки. Вісник НАДУ при Президентіві України. 2009. Вип. 4. С. 87–95.
3. Реформа державного контролю за безпекою на транспорті. URL: <https://mtu.gov.ua/reforms/wp-content/uploads/MIU-Reform-Security-DSBT.pdf> (дата звернення 28.04.2020).

Ferdman G. The essence of the concept of transport safety: public administration aspect

To ensure transport safety, the state must develop and take a number of measures aimed at improving (reforming) transport safety in order to increase the efficiency of the entire transport complex, the sustainable functioning of the economy and increase the national security of Ukraine.

One of its main components, transport security, has a significant impact on the state of national security. The level of development and security of the transport

system of the state is one of the most important signs of its technological progress and civilization.

Transport safety is about preventing accidents and incidents in transport. Transport safety should be understood as the social process of activity of the relevant subjects of public relations to prevent accidents and incidents in transport.

Transport safety is aimed at protecting: passengers, owners, recipients and carriers of goods, owners and users of vehicles, the transport complex and its employees, the economy and the budget of the country, the environment from threats in the transport complex.

Analysis of national interests through the prism of transport safety shows that the latter is aimed at protecting passengers, owners, recipients and carriers of goods as persons who directly consume or create a transport product; owners of vehicles and persons chartering it; transport complex, including infrastructure and workers; the economic condition of the country, including budgets of all levels; ecological state of the environment.

Transport security objectively has its own features and specifics, which reflects the sectoral focus and its defining place, role and importance in the structure of national security. In this regard, given the ever-growing role of transport infrastructure, transport security should be singled out as an important independent type of national security.

Transport safety in modern conditions should be considered as one of the most important goals and an integral part of the activities of people, social groups, societies, states and the world community. In view of this, a natural concrete-historical process for Ukraine is the revision of the constitutional and legal basis of the national security system taking into account the security factor in the transport complex, which is one of its most important components.

Key words: *transport, European integration, security, transport security, national interests, national security.*